

C. SITKI TARANCI-Z. OSMAN SABA DOSTLUĞUNUN ŞİİRSEL BOYUTLARI- II

Hakan Sazyek

A'raf'ın Kasım 1993 tarihli 2. sayısında yayımlanan yazımızın ilk bölümünde C.S.Tarancı'nın Z.O.Saba şiiri üzerindeki teorik eleştirilerini, önerilerini genel olarak değerlendirmiştik. Bu bölümde ise, onun pratik eleştirileri/ önerileri ile bunların Z.O.Saba tarafından gerçekleştiriliş derecelerini tespit etmeye ve maddeler halinde sergilemeye çalışacağız.

1-

a- C.S.T.'nin eleştirisi/önerisi:

"ve annem şaşırarak:

"Görmiyeli ne kadar büyümüş oğlum!" diye.

Bu bir buçuk mısra, his hamulesi bakımından, "Rabbim. ben bu sabah da, Rabbim, ben yine sağım!" mısraiyle atbaşı gidiyor. Fakat ah senin bu 7-7 ve takti taassubun yok mu, canım şiirin bütün lezzetini berbad ediyor. Meselâ son mısra şöyle olamaz mıydı: "Oğlum ne kadar da büyümüş ben görmiyeli!" Şimdi benim teklif ettiğim mısra şeklini beraberce tahlil edelim: Bir kere, annen seni hemen tanıyor, değil mi? Hangi anne, çocuğunu tanımaz ki! Fakat bu tanımaya bir hayret refakat ediyor: "ne kadar da büyümüş?" ve "görmiyeli" kelimesinde bu buluşmaya tekaddüm eden hasret senelerinin uzunluğu sezilmiyor mu? Hele, senin şekildeki "diye"ye hiç lüzum yok:

ve annem şaşırarak:

Oğlum ne kadar da büyümüş ben görmiyeli!

Ne dersin, acaba haksız mıyım?" (ZM, s.50)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

" "Görmiyeli ne kadar büyümüş oğlum!" diye."

c- Önerilen biçim:

"Oğlum ne kadar da büyümüş ben görmiyeli!"

ç- Yeni biçimi:

"Oğlum! Ne kadar da büyümüş, ben görmiyeli!" (Z.O.Saba, *Bütün Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1974, s. 26. (Bundan sonra BŞ.)

d- Açıklama

C.S.T.'nın önerisine uymuş.

2-

a- C.S.T.'nın önerisi:

"Koşup sana hesap vermeye Geç kaldık, Yarabbi geç kaldık.

Yalnız "Yarabbi" yerine "Yarab" deseydin daha iyi ve tabii olurdu gibi geliyor bana. Dalgın bir anında, hece meselesini aklına getirmeden, bu beyti oku, göreceksin, farkında olmadan "Yarab" diyeceksin. Geçen gün Lüksemburg bahçesinde dolaşırken bu şiirini mırıldanıyordum, gayri ihtiyarî:

Koşup sana hesap vermeye

Geç kaldık Yarab geç kaldık, diye okudum. Bir tecrübe et. Külfetsiz hir şeydir sanıyorum." (ZM s. 59-60).

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Geç kaldık, Yarabbi geç kaldık."

c- Önerilen biçim:

"Geç kaldık Yarab geç kaldık"

ç- Yeni biçimi:

"Geç kaldık, Yarab, geç kaldık..." (BŞ, s.48)

d- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine uymuş.

3-

a- C.S.T.'nın eleştiri/önerisi:

"Yaşamak Artık Rabbim..." şiirin de tasavvur olarak güzel. Fakat söylenişte insanı tatmin etmeyen bir eda var. "Kaybolmuş baharıma beni götür hâtıra" mısraı gayet güzel. Yalnız "Hâtıralar" deseydin daha tesirli olurdu." (ZM, s.60)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Kaybolmuş baharıma beni götür hâtıra"

c- Önerilen biçim:

"Kaybolmuş baharıma beni götür hâtıralar"

ç- Yeni biçimi:

“Kaybolmuş baharıma beni götür hâtıra," (BŞ, s.69)

d- Açıklama:

Saba, C.S.T.'nin önerisine uymamış. Bunda, bir üstteki dizenin sonunda yer alan ve "hâtıra" ile kafiyeyi oluşturan "para" kelimesinin de etkisi var, diyebiliriz.

4-

a- C.S.T.'nin eleştirisi:

" "Düşünce" kelimesini de yadırgadığımı sak lamıyacağım." (ZM, s.60)

b- Açıklama:

C.S.T., "Yaşamak Artık Rabbim" (BŞ'de "Yaşamak Bundan Sonra" başlığıyla, s. 69) başlıklı şiirde bulunan "düşünce" kelimesini yadırgadığını belirtiyor. BŞ'deki şiirde bu kelime yer almıyor. Dolayısıyla, Z.O.S.'nin, arkadaşının eleştirisini dikkate aldığı anlaşılıyor.

5-

a- C. S.T.'nin eleştirisi:

"Şiirin akışı da güzelce. Yalnız "Rabbim'ler çok " (ZM, s.73)

b- Açıklama:

C.S.T.'nin bu eleştirisine karşılık, "Bilemiyorum" (BŞ, s.9) başlıklı ve on yedi dizeli şiirin üç dizesinde söz konusu ad bulunuyor. İlk biçiminde daha mı çoktu, yoksa Z.O.S. olduğu gibi mi bıraktı, bilemiyoruz.

a- C.S.T.'nin önerisi:

"Yalnız "artık" kelimesinin tekerrüründen çekinmeyip onun altındaki mısradaki bulunan "Rabbim" yerine "ben artık korkmuyorum" desen daha iyi olur gibi geliyor bana. Çünkü ancak bir merhaleye geldikten sonra bu korkmamaklığın başlıyor Bunun için "artık" orada elzem " (ZM. s.78)

b Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Ben Rabbim (ya da/H.S.) Rabbim ben korkmuyorum herşeyde bir hikmet var."

c- Önerilen biçim:

"Ben artık korkmuyorum, her şeyde bir hikmet var."

ç- Yeni biçimi:

"Ben artık korkmuyorum, her şeyde bir hikmet var" (BŞ, s.29)

d- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine uymuş.

7-

a- C.S.T.'nın önerisi:

" "Umulmaz bir bahçeyi çevreliyor şu duvar" mısraını haddim olmayarak, yani kazara mesut bir tesadüf eseri olarak ben yazsaydım, "belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar" derdim; zira ölüme doğru giderken, içimiz, "belki"lerle doludur." (ZM s.78)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Umulmaz bir bahçeyi çevreliyor şu duvar"

c- Önerilen biçim:

"Belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar"

ç- Yeni biçimi:

"Belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar" (BŞ, s.29)

d- Açıklama:

C.S.T 'nın önerisine uymuş.

8-

a- C.S.T.'nın önerisi:

"Birinci mısraı şöyle yapsan: insanlar, hepinizi seviyorum."

Daha tabii olmaz mı?" (ZM, s 82)

b-Eleştirilen ögenin eski biçimi belirtilmemiş.

c-Önerilen biçim:

"İnsanlar, hepinizi seviyorum."

ç-Yeni biçimi:

İnsanlar, hepinizi seviyorum!"(BŞ,s.91)

d- Açıklama:

C.S.T 'nın önerisine uymuş.

9-

a- C.S.T.'nın eleştiri/önerisi:

"Seninkilerden, ikincisini çok sevdim, ufak tefek tashihlere muhtaç olduğu kaydıyle. Meselâ "çaresiz" sıfatı fazla; "toprakta yatan annem" demen kâfi.(ZM, s.86)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Çaresiz yalan annem, eli dizimde karım."

c- Önerilen biçim:

"Toprakta yatan annem, eli dizimde karım."

ç- Yeni biçimi:

Toprakta yatan annem, eli dizimde karım," (BŞ, s.29)

d- Açıklama:

CS.T.'nın önerisine uymuş.

10-

a- CS.T.'nın eleştiri/önerisi:

" "Öğle" kelimesi de tek başına olmuyor. "Öğle üstü" daha iyi ve cansistant (daha canlı) olmaz mı? "Şu musalla taşında bir öğle yatacağım" mısraı (...) harikulade güzel bir hissi söylemesine rağmen söyleyiş tatminkâr değil. Meselâ haddim olmıyarak:

Ben de bir öğle üstü yatacağım

Şu musalla taşında,

filân gibi bir şey aklıma geldi. Sen tabî daha iyisini yaparsın. O zaman ondan evvelki mısra üzerinde biraz, oynamak lâzım. Herhalde "musalla taşında" mısraın sonunda olmalı. Bana öyle geliyor ki bu şekilde daha tesirli olur." (ZM, 5.86 87)

b-Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Şu musalla taşında bir öğle yatacağım"

c- Önerilen biçim:

"Ben de bir öğle üstü yatacağım

Şu musalla taşında."

ç-Yeni biçimi:

"Şu musalla taşında bir namaz yatacağım."" (BŞ, s31)

d-Açıklama:

Z.O.S., arkadaşının önerisine uymamakla birlikte, eleştirilerine kayıtsız kalmamış, "öğle" kelimesini "namaz"la değiştirmiş.

11-

a- C.S.T.'nin önerisi:

"Birinci şiirinde "özentisiz" ve "kaygu" kelimelerinden şüphe etmekte haklısın. Onları herhalde tezelden değiştirmek lâzım." (ZM. s.87)

b- Açıklama:

C.S.T., "Evim, Karım, Çocuğum" başlıklı şiirde bulunan bu iki kelimenin biran önce değişmesi gerektiğini belirtiyor mektubunda. Zaten Z.O.S. da daha önce söz konusu kelimeleri beğenmediğini yazmıştır arkadaşına. Şiirin yeni şeklinden "özentisiz" ve "kaygu" kelimeleri çıkarılmış. (BŞ, s.32)

12-

a- C.S.T.'nin eleştirisi:

" "olsaydı" ve "adı" kafiyeleri birbirlerinden çok uzak. Sesleri birbirine ulaşmıyor, birbirlerinden fazla açılan gözcüler gibi." (ZM, s.87)

b- Açıklama:

C.S.T., 11. maddedeki şiirde bulunan "olsaydı" (1. dize) ve "adı" (6. dize) kafiyelerini, birbirinden uzak oldukları gerekçesiyle eleştiriyor. Ancak, şiirde "abbccadd" kafiye yapısına göre davranan Z.O.S.'nin, şiirin son biçiminde bu yapıyı koruduğu ve dolayısıyla iki kafiyenin yakınlaşması gerektiğine işaret eden C.S.T.'nin eleştirisini dikkate almadığı görülüyor. Tabii bu durumun şiirde ses ögesine ağırlık veren görüşle, biçimci anlayışın çatışmasından kaynaklandığını belirtmek gerek. (BŞ, s.32)

13-

a- C.S.T.'nin önerisi:

"Paylaşacağımız ekmek, ("bölüşeceğimiz" daha iyi gibi geliyor bana)

Yazın rüzgârlara bırakacağımız testi..." (ZM, s.12)

b- Açıklama:

C.S.T.'nin, yukarıda andığımız önerisine konu olan dize, şiirin yeni biçiminde bulunmuyor. Ayrıca C.S.T.'nin mektubunda, "Yazın rüzgârlara bırakacağımız testi..." biçiminde yer alan dize, şiirin son hâlinde, "Yazın rüzgâra koyacağımız testi," biçimine dönüştürülmüş. Tabii bu değiştirim Z.O.S.'ya ait. C.S.T.'nin bir müdahalesi yok. Sadece bu maddede değindiğimiz, bu tür değiştirmeleri başka bir çalışmanın konusu olarak görüyoruz. (BŞ, s. 15)

14-

a- C.S.T.'nin eleştirisi:

" Sonra, şiirinde, nefesi yoran uzun mısralar var. Bunları da kısaltmak lâzım. Nasıl ki tabii yürüyüşte en uzun adım yetmiş beş santimetredir, mısrada da en uzun hece, nihayet on beş, haydi bilemedin on altı olsun. Zaten aruzda ve hecede bu noktanın nazarı dikkate alındığını bilirsin. Bir de Ziyacığım, az kelimeyle söylenmesi mümkün bir hayali, bir duyusu, bir hasreti fazla kelimeyle söylemeye lüzum yoktur." (ZM, s. 112)

b- Açıklama:

C.S.T., "Beyaz Ev" in dize yapısını eleştirirken dize uzunluğunun en çok on beş-on altı hece olabileceğini belirtiyor. Bu ifadeleri, bize, Z.O.S.'nin şiirinde bu ölçüyü aşan uzunlukta dizeler olduğunu düşündürüyor. Şiirin yeni biçiminde ise en uzun dize on beş heceden oluşuyor. Bu durum, Z.O.S.'nin dize uzunluğunda -arkadaşının eleştirileri doğrultusunda düzenlemeler yaptığını gösteriyor. (BŞ, s. 14)

15-

a- C.S.T.'nin eleştiri/ önerisi:

"... başlangıç mısraları pekâlâ şu şekilde kısaltılabilir ve nesir edasından, dolayısıyla kurtulmuş olur:

Gözümde hep aynı beyaz ev;

Her dağ yamacına kurduğum;

Oturduğum her su kenarına.

Dağ yamacındaki evle su kenarındaki evin manzarası ab u havası başka başka olduğuna göre, birer müstakil mısrada söylenmeleri, mahiyetleri icabıdır." (ZM, s.1 12)

b- Yeni biçimi:

"Gözlerimin önümle hep aynı beyaz ev.

Her dağ yamacına kurduğum.

Beliren her su kenarında," (BŞ, s. 14)

c- Açıklama:

C.S.T.'nin "... birer müstakil mısrada söylenmeleri, mahiyetleri icabıdır" ifadelerinden, şiirin ilk biçiminde ikinci ve üçüncü dizelerin bir tek dize olarak kurulduğu anlaşılıyor. Z.O.S., son biçimde arkadaşının önerisi doğrultusunda, bu tek dizeyi iki ayrı dize haline getirmiş. Ayrıca, C.S.T.'nin, dağ yamacındaki ve su kenarındaki iki ayrı evin arasındaki farklılığı belirginleştirebilmek amacıyla kullandığı birinci teklik kişi ekine karşılık Z.O.S., bu belirginliği biraz yumuşatabilmek, silikleştirebilmek için fiillerden birini (kur-) koruyor,

diğerini de (tabî bir başka fiil: belir-) belirli bir ortaç ekiyle sıfat kılıyor. Burada Z.O.S.'nın dil bilincinin güçlü müdahalesi söz konusu. Dolayısıyla C.S.T.'nin görüşünü, kendi 'değiştirimci' şair kişiliğini koruyarak kabul ediyor, uyguluyor.

16-

a- Açıklama:

C.S.T.-Z.O.S. dostluğunun şiirsel boyutunda genellikle C.S.T.'nin eleştirel tutumu egemen olmakla birlikte, nadiren, bunun tersi de söz konusu olmaktadır. Bu durumda. Z.O.S.'nın kendi şiirine karşı takındığı olumsuz/kuşkucu/ değiştirimci tutumu C.S.T. dengeleme yoluna gider.

C.S.T.'nin, 30.5.1942 tarihli mektubunda, arkadaşının gönderdiği "Beyaz Ev" başlıklı şiirine değinme tarzı da bu bağlamda değerlendirilebilir. Z.O.S.'nin, 'gerçekliğe gereğinden çok uygun/yakın oluşu" gerekçesiyle beğenmediğini ve bu nedenle "karyolamızın yerini" biçiminde değiştirmek istediğini belirttiği "iki kişilik karyolanın yerini" dizesini savunur:

"Bir kere mısra olarak, "karyolamızın yerini" mısramdan daha dolu, daha doyurucu bir sesi, tannanlığı var. Saniyen iki kişilik karyola demek hem daha doğru, hem de halk arasında taammüm etmiş bir tâbir, dolayısıyla bir realitedir. Salisen, henüz evlenmediğinize göre, ancak iki kişilik karyola diyebilirsin, karyolamız diyemezsin. Ve nihayet, iki kişilik karyolayı tasavvur da güzeldir. Bu güzellik, mısraa da hiç fire vermeksizin geçmiş bulunuyor. Ve fazla kelime yoktur, tam söylenmiş, doymuş bir mısra " (ZM,s.119)

17-

a- C.S.T.'nin önerisi:

"Bülbülle bulutu ayrı mısralarda söylemek zannedersen daha estetik." (ZM. s. 128)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Dalda bülbülü vardı, gökte beyaz bulutu."

c- Önerilen biçim:

"Dalda bülbülü vardı, gökte beyaz bulutu."(BŞ, s.25)

ç- Açıklama:

C.S.T.'nin önerisine uymamış.

18-

a- C.S.T.'nin eleştiri / önerisi:

" "Geniş bir bahçeydi yaz" mısrası daha uzun olmak ister, zira "ılık bir odaydı kış" mısraiyle aynı vezinde olması yazla kış arasındaki espace (mesafe, uza) farkını unutturuyor. "Geniş bir

bahçe gibi uzardı yaz günleri!" kabilinden bir mısra, yaz mevsiminin genişlik ve ferahlık hakkını vermeye daha müsaittir sanırım." (ZM, s. 128)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Geniş bir bahçeydi yaz."

c- Önerilen biçim:

"Geniş bir bahçe gibi uzardı yaz günleri!"

ç- Yeni biçimi:

"Bahçemizde, ılık, uzayan günlerdi yaz" (BŞ, s.25)

d- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine kısmen uymuş

19-

a- C.S.T.'nın eleştirisi /önerisi:

" Bir evim vardı, bir ümidim vardı, bir sevgilim vardı dediğimiz doğrudur. Fakat ana ve babaya teşmil edilen bu dediğimiz doğrudur. Fakat ana ve babaya teşmil edilen bu geçmiş mülkiyet hakkı "bir" sıfatına asla ihtiyaç göstermiyor. Hele ben olsam sadece "anam babam" da diyebilirim." (ZM, s. 128)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Bir annem, bir babam vardı"

c- Önerilen biçim:

"Annem vardı, babam vardı"

ç- Yeni biçimi:

"Annem vardı, babam vardı" (BŞ, s.25)

d- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine uymuş.

20-

a- C.S.T.'nın önerisi:

"Güneşli aylı mısram da ikiye bölünmesi zaruridir." (ZM, s. 133)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Başkaydı güneşi, böyle değildi ayı."

c- Yeni biçimi:

"Başkaydı güneşi, böyle değildi ayı" (BŞ, s.25)

d- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine uymamış.

21-

a- C.S.T.'nın eleştirisi/önerisi:

"Senin "Bir Köşe Biliyorum" şiirin hoş; fakat daha ister. Meselâ, halk arasında kullanılan "bir yer bilirim" tâbirine imtisâlen "bir köşe bilirim" desen daha iyi olur." (ZM, s. 169)

b- Eleştirilen ögenin eski biçimi:

"Bir köşe biliyorum ormanların içinde,"

c- Önerilen biçim:

"Bir köşe bilirim ormanların içinde"

ç- Yeni biçimi:

"Bir yeşil yer bilirim ormanların içinde," (BŞ, s.65)

d- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine kısmen uymuş.

22-

a- C.S.T.'nın önerisi:

" "Genç evliler" desen daha iyi olur." (ZM, s. 173)

b- Yeni biçimi:

"Genç evliler!" (BŞ, s.35)

c- Açıklama:

C.S.T.'nın önerisine uymuş.

23-

a- C.S.T.'nın önerisi:

" "Gel, memleketten konuşalım, hemşerim" diyebilseydin o mısra da ve onun gibiler de, kulağın exiget ettiği (mutlaka istediği) bu takdim tehirden hayli kazançlı çıkacaktır sanırım."(ZM, s. 173)

b- Yeni biçimi:

"Gel, memleketten konuşalım, hemşerim," (BŞ, s35)

c- Açıklama:

C.S.T.'nin önerisine uymuş.

24-

a- C.S.T.'nin eleştirisi/önerisi:

" Koşuvermesi topalların,

Körlerin gün görmesi.

mısralanndan birini atmak icabeder. Farkında olmadan aynı şeyi söylüyorsun; zira ikisi de bir fizik noksanın ansızın tamamlanması ve normale avdeti mânasına geliyor." (ZM, s. 190)

b- Yeni biçimi:

Körlerin gün görmesi," (BŞ, s.34)

c- Açıklama:

Z.O.S., ilk dizeyi çıkararak C.S.T.'nin önerisine uymuş.

25-

a- CS.T.'nin eleştirisi/önerisi:

" Görünmez çayırlarda Pan'ın çaldığı kaval, Görünmez sıfatı istisna edilirse, bu mısra hoşuma gitti." (ZM, s. 194)

b- Yeni biçimi:

"Uzakta bir çayırdan Pan'ın çaldığı kaval." (BŞ, s.46)

c- Açıklama:

C.S.T.'nin eleştirisine uymuş.

26-

a- C.S.T.'nin eleştirisi/önerisi:

" Birinci beyit zararsız söylenmiş; ikinci beyitteki

Benim de sözlerim vardı öyle ateşli!

mısraı fena söylenmiş. Benim de sevgilim vardı, ona böyle ateşli şeyler anlatırdım demek istiyorsun. İşte bunu söylemek lâzım, ondan sonraki mısraı da düzeltmek icabeder." (ZM, s. 197)

b- Açıklama:

Z.O.S., bu öneri doğrultusunda iki dizeyi de şiirden çıkarmış, bunların yerine şu dizeyi yerleştirmiş:

"Ben de bir zamanlar sizin kadar mesuttum," (BŞ, s.24)

Yukarıda maddeler halinde değerlendirdiğimiz bu pratik eleştiriler, öneriler ve bunların uygulanış tarzı üzerinde genel bir değerlendirme yapmaya gerek görmüyoruz. İki şairin dostluklarının şiirdeki izdüşümü üzerine söylenebilecek en güzel ve kapsayıcı sözleri de zaten Ziya Osman Saba dile getirmiş. Bu nedenle çalışmamızı şairin şu ifadeleriyle noktalıyoruz:

"... O mektuplarda Cahit'i, aynı sırada olduğumuzdan çok daha yanibaşımda, başucumda, sanatımın, saadetimin üstüne titrer duydum. Lisede, sınıfta kalmamam için kopya vermeye uğraştığı gibi; şimdi de, sanat alanında başkalarından geri kalmamam için, henüz yayınlanmamış şiirlerime, okuyucu arasına çıkmadan, çeki düzen vermeye çalışıyordu. Artık, ben de, onun iyi riyaiziyeci olmadığı nisbette, iyi şair olduğunu bildiğimden, teklif ettiği mısraları hemen hemen gözü kapalı kabul ediyordum. Geçen Zaman'ı ne vakit açsam, onun, bu dost ilgisine mısra mısra rastlarım.

Geçen Zaman böylece yer yer, şiir şiir biraz da Cahit'le geçmiş zamanın, biribirimizin olmuş, hâtralaşmış şiirler değil mi?

Geçen Zaman'ı karıştırmaya devam etsem, ya düzeltme, ya hâtrâ, daha, böyle Cahit olmuş kaç şiire, kaç mısraa rastlıyacağım!" ("Cahit'le Günlerimiz", ZM, s.22- 23-24) 1.12.1993

A'raf, S.3, 15 Nisan 1994, s.23-25.